



Miksi Arne Næss ei ole Norjan Pentti Linkola?

Törmäsin jokin aikaa sitten internetissä yhdysvaltalaisiin kirjoituksiin, jotka tarjosivat ympäristökriisin ratkaisuksi ihmisten hävittämistä. Niiden tekijät olivat löytäneet armottomaksi sankarikseen Pentti Linkolan. Hänen ”uusi maailmansota olisi siunaus planeetalle” ja ”on luotava totalitääriäinen valtio” -tyyppiset lausuntonsa olivat saaneet nämä jenkit ihastumaan: ”He is so extreme!” Yhdessä kirjoituksessa rinnastettiin Linkola ja norjalainen Arne Næss. He ovat kirjoittajan mukaan kaksi kansainvälisesti tunnetuinta syväekologia. Onko siis Næss myös ekofasisti?

Toki tällä 90-vuotiaalla filosofian emeritusprofessorilla on yhtymäkohtia Linkolaan. Næss on jo 30 vuoden ajan väittänyt, että kaikilla elävillä olennoilla on itseisarvo. Monet hänen lausuntonsa ovat lähellä radikaalin eläinoikeusliikkeen kantoja. Hänen perustamansa ympäristöfilosofian syväekologinen suuntaus oli varsinkin 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa USA:ssa ankarien kiistojen kohteena. Silloin syväekologiaa kritisoitiin etenkin siitä, että jotkut sen edustajina esiintyvät levittivät ihmisvihaa ja kehottivat Linkolan tavoin lopettamaan nälkäänäkevien auttamisen.

Miten siis Pohjoismaiden neuvosto saattoi antaa vuoden 2002 luonto- ja ympäristöpalkinnon Arne Næssille? Olihan Suomen asettamien palkintoehdokkaiden joukossa mm. humanistina tunnettu *Georg Henrik von Wright*. Hänelle palkinto olisi sopinut, koska tällä kertaa se myönnettiin sellaiselle pohjoismaalaiselle ”henkilölle, joka on uuden vuosisadan alkuvuosina merkittäväällä tavalla kehittänyt ja levittänyt kriittisiä ajatuksia nykyihmisen elinehdoista ja yhteiskunnan suhteesta luontoon.” Næssin ja Linkolan rinnastus on kuitenkin virheellistä. Se on harhaanjohtavaa jo siksi, että Linkolaa ei loppujen lopuksi juuri tunneta Suomen rajojen ulkopuolella lukuun ottamatta pieniä ihmisvihaajapiirejä. Næss sen sijaan on ympäri maailmaa hyvin tunnettu ympäristöliikettä lähellä oleva ajattelija. Esimerkiksi internetin Google-haku tuottaa Norjan ulkopuolelta muilla kuin norjan kielellä kirjoitetuilta sivuilta Arne Næssille 4681 osumaa, joista esimerkiksi 57 on kiinaksi ja 19 japaniksi. Tosin pieni osa näistä käsittelee samannimistä miljonääri-laivanvarustajaa, joka on Næssin veljenpoika. Pentti Linkola saa Suomen ulkopuolelta muilla kuin suomenkielellä kirjoitetuilta sivuilta vain 203 osumaa.

Ennen kaikkea rinnastus on virheellinen siksi, että Næssin ajattelu on jotain aivan muuta kuin ekofasismia. Hän pyrki ennemminkin syventämään humanistista ajattelua kuin kumoamaan sitä. Næss ei hyväksy ”ihminen vastaan muut luontokappaleet” -dualismia, joka taas on sekä linkolalaiselle että valitsevalle ajattelulle tyypillistä.

Næssin filosofinura on poikkeuksellinen. Vuonna 1939 hänet nimitettiin Oslon yliopiston filosofian professoriksi. Hän oli tuolloin 27-vuotias. Hän toimi professorina 30 vuotta, uudisti Norjan koko filosofian opetuksen ja tuotti valtavan määrän luovaa filosofista kykyä osoittavia julkaisuja. Næss erosi virasta vuonna 1969 omasta tahdostaan 12 vuotta ennen eläkeikää voidakseen ”elää enemmän kuin toimia”. Hän omistautui vapaalle filosofian harjoitukselle ja ympäristöaktiivisille. Muutaman vuoden kuluttua siihen asti lähinnä logiikan ja semantiikan tutkijana tunnettu filosofi julkaisi pääteoksensa *Ekologi, samfunn og livsstil* (1973, ”Ekologia, yhteiskunta ja elämäntapa”). Koska kirjan ilmestyminen englanniksi viipyi 16 vuotta, Næssin ajatukset levisivät maailmalle hänen artikkelelensa kautta, joista tunnetuin on vuonna 1973 ilmestynyt *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecological Movement* (”Pinnallinen ja syvälinen, pitkän aikavälin ekologialiike” suomen- ja norjalaisella kielellä, ja *Ympäristöfilosofia*, Gaudeamus 1997).

Næssin ympäristöfilosofinen työ voidaan jakaa kahteen osaan: toisaalta hän on pyrkinyt kehittämään hyvin heterogeenisen ympäristöliikkeen käyttöön ajattelun välineitä, hahmotuksia ja toiminnan malleja, joita voisivat käyttää monissa suhteissa eri tavoilla ajattelevat ihmiset. Toisaalta hän on etsinyt tapoja käsitteellistää ja verbalisoida oman henkilökohtaisen, ympäristöetiikkaa ja olemassaolon peruskysymyksiä koskevan intuitionsa.

Edelliseen luokkaan kuuluu ennen kaikkea se hahmotus, josta sai alkunsa syväekologiana ympäri maailmaa tunnettu, monimuotoinen ympäristöajattelun virtaus. Vuonna 1985 ilmestyi USA:ssa *Deep Ecology* -kirja (”Syvä ekologia”), jossa julkaistiin Næssin ja hänen kalifornialaisen filosofikollegansa *George Sessionsin* laatimat syväekologisen liikkeen periaatteet. Kyseiset kahdeksan periaateetta ovat seuraavat:

»Kun näitä periaatteita lukee tarkkaan, syväekologia ei ole sopusoinnussa antihumanismin kanssa: niissähän myös inhimillisen elämän kukoistukselle annetaan itseisarvo. Näin ollen Linkola ja hänen hengenheimolaisensa eivät ole syväekologian kannattajia.»

1. Maapallon inhimillisen ja muun elämän kukoistuksella on itseisarvo. Muiden elämänmuotojen arvo on riippumaton niiden hyödyllisyydestä kapeasti inhimillisten päämäärien kannalta.
2. Elämänmuotojen rikkaus ja monimuotoisuus ovat sinänsä arvoja ja ne myötävaikuttavat maapallon inhimillisen ja muun elämän kukoistukseen.
3. Ihmisillä ei ole oikeutta vähentää tätä rikkautta ja monimuotoisuutta muuta kuin silloin, kun on kysymys elintärkeiden tarpeiden tyydyttämisestä.
4. Ihmiset puuttuvat tällä hetkellä aivan liikaa ei-inhimillisen maailman toimintaan, ja tilanne on nopeasti huononemassa.
5. Ihmisten elämän ja kulttuurien kukoistus ovat sopusoinnussa ihmisten lukumäärän olennaisen vähentämisen kanssa. Muun elämän kukoistus vaatii tätä vähennystä.
6. Elämän edellytysten merkittävä paraneminen vaatii politiikan muutoksia. Nämä vaikuttavat taloudellisten, teknologisten ja ideologisten rakenteiden perustoihin.
7. Ideologinen muutos merkitsee ennen kaikkea sitä, että korkean elintason sijasta arvostetaan elämän laatua (olemista itseisarvoa omaavissa tilanteissa). Suuren ja suurenmoisen ero tullaan tajuamaan voimakkaasti.
8. Niillä, jotka kannattavat edellisiä kohtia, on velvollisuus osallistua suoraan tai välillisesti yrityksiin toteuttaa vaadittavat muutokset.

Næssin mukaan näihin periaatteisiin voidaan päätyä tai niitä voidaan perustella hyvin monenlaisista lähtökohdista, esimerkiksi kristillisistä, muhamettalaisista, luontouskoisista tai ateistisistä. Toisaalta periaatteiden hyväksymisestä seuraava toiminta voi olla monenlaista. Kyse ei ole siis minkään dogmaattisen lahkoon oppien julistuksesta. Erilaisten ekofilosofioiden – Næssin oman terminologian mukaan ekosofioiden – moninaisuus ei ole hänen mukaansa mikään toivottavasti ohimenevä ilmiö vaan vapaan filosofian harjoituksen luonteesta seuraava välttämättömyys ja sitä paitsi toivottava asia elävässä kulttuurissa.

Kun näitä periaatteita lukee tarkkaan, syväekologia ei ole sopusoinnussa antihumanismin kanssa: niissähän myös inhimillisen elämän kukoistukselle annetaan itseisarvo. Näin ollen Linkola ja hänen hengenheimolaisensa eivät ole syväekologian kannattajia. Silti koska viidennessä kohdassa puhutaan väestön olennaisesta vähentämisestä ja koska kolmannessa kohdassa ihmisille on sallittu vähentää luonnon monimuotoisuutta vain elintärkeiden tarpeiden tyydyttämiseksi, monet syväekologian kannattajat ja vastustajat ovat tulkinneet sen opiksi, joka pitää ihmislajia sinänsä luonnon vihollisena.

Tällaisten tulkintojen salliminen ei selvästikään ole ollut Næssin tarkoitus. Niinpä hän on myöhemmissä kannanotoissaan pyrkinyt vähentämään mahdollisuuksia yhdistää syväekologia ja antihumanismi. Yhdessä viime syksyn monista haastatteluista hän sanoo, että vaikka maapallon väestön vähentäminen on toivottavaa se ei ole välttämätöntä. Uudessa kirjassaan *Livsfilosofi* ("Elämänfilosofia", 1998) Næss on muotoillut viidennen kohdan vähemmän vaativaksi: ihmisten lukumäärän väheneminen olisi vain "paljon parempi muiden elämänmuotojen kannalta". Samassa teoksessa hän kirjoittaa, että elintärkeät tarpeet eivät ole vain niitä, joiden tyydyttäminen takaa hengissä säilymisen, vaan kysymys on "siitä, mikä antaa elämälle syvimmän tarkoituksen". Næss ja syväekologia-liikkeen teoreetikot ovat myös korostaneet hyväksyvänsä yhteiskunnan muuttamisessa vain demokraattiset menetelmät.

Ympäristöliikkeen käytäntöjä yleisesti tukevaa osaa Næssin tuotannossa edustaa myös hänen uusin kirjansa *Gandhi* (2000). Teos on jatkoa hänen pitkäaikaiselle, Gandhin etiikan sekä konflikteja ja yhteiskunnallisia liikkeitä koskevien käsitysten tutkimukselleen. Næssin ensimmäinen, yhdessä Johan Galtungin kanssa kirjoitettu Gandhia käsittelevä kirja ilmestyi jo vuonna 1955. Se, että hän on valinnut yhteiskunnallisen toiminnan esikuvakseen juuri Gandhin, todistaa myös kuinka kaukana Linkolan edustamasta, Stalinin, Hitlerin ja terroristiryhmien häikäilemättömyyttä ihailevasta hengestä Næss on.

Edellä mainittu *Livsfilosofi*-kirja on saavuttanut norjalaisen ja ruotsalaisen suuren yleisön suosion. Se voi auttaa ketä tahansa elämän suuria valintoja koskevissa pohdintoissa. Silti kirja voidaan ymmärtää myös yhteiskunnallisia liikkeitä tukevaksi: se kannustaa ihmisiä tekemään elämässään asioita, jotka lähtevät heidän syvimmistä arvoistaan ja joista he ovat vakavasti innostuneita. Maailman kauheudesta heräävät negatiiviset tunteet on käännettävä yhteiskuntaan vaikuttavan toiminnan kautta positiivisiksi. Kirja käsittelee paljolti Spinozasta ammentavaa tunneteoriana, joka osoittaa myös Næssin ja ekofasistien vastakkaisuutta. Kun Linkola käskää "kovettamaan mielemme kuullessamme Biafran lasten nälkäkuolemasta", pitää Næss juuri tunteiden torjumista ja järjen ja tunteiden vastakkainasettelua yhtenä syynä modernin maailman tuhoisuuteen.

Næss kutsuu omaa ekofilosofiaansa ekosofia T:ksi. "T" viittaa hänen näkemystensä muotoutumispaikkaan, Tvergassteinin mökkiin, joka sijaitsee ylhäällä Hallingskarvet-tunturilla. Siellä Næss on viettänyt pitkiä aikoja ja tehnyt filosofista työtään 1930-luvulta saakka. Ekosofia T:n mukaan elävien olioiden itseisarvo palautuu siihen, että niillä kaikilla on oikeus itsensä toteuttamiseen, oikeus elää ja kukoistaa. Næss menee vielä pitemmälle ja väittää, että tämä oikeus on yhtäläinen eli biosfäärissä vallitsee eräänlainen tasa-arvo. Tämä yhtäläinen oikeus on kuitenkin vain periaatteellinen, ja monissa muissa suhteissa eliöt eivät ole tasa-arvoisia. Næss ei kiellä sitä, että erilaisilla elävillä olennoilla on kovin vaihtelevan suuruisia positiivisia ja negatiivisia välinearvoja ja että monet käytännölliset normit antavat eri eliöille hyvin erilaisia oikeuksia.

Ekosofia T:n idea periaatteellisesta tasa-arvosta on saanut osakseen paljon kritiikkiä Næssin kollegoilta. Esimerkiksi australialaisen ekofilosofin *Richard Sylvanin* mukaan samaan tulokseen kuin "biosfäärin tasa-arvo" ja sen kanssa ristiriidassa olevat käytännön normit johtaa käsitys kaikille eliöille kuuluvasta, vaihtelevan suuruisesta eettisestä relevanssista. Oleellista on, ettei etukäteen ole koskaan selvää, että ihmisen etu

ohittaa muiden luontokappaleiden edun: vasta tilanne määrää kumman hyväksi asia on oikein ratkaista.

Toisaalta Næssin filosofassa eri olentojen itsensä toteuttamisen välisiä ristiriitoja vähentää tietty tapa ymmärtää maailman perusrakenne. Sen sijaan, että maailman nähtäisiin koostuvan ensisijaisesti elävistä olennoista ja muista kappaleista, hän näkee maailman ensisijaisesti valtavana suhdeverkkona, jonka solmukohdat muodostavat olennot ja kappaleet. Siksi ihminen ei ole eristettävissä ympäristöstä ja se itse, jota ihminen toteuttaa ei rajoitu hänen ihonsa sisäpuolelle. Tästä perspektiivistä tietyssä paikassa saatu rikas luontokokemus ja siihen liittyvät tunteet eivät ole jotain vähemmän todellista kuin kyseisessä paikassa tehdyt luonnontieteelliset mittaukset. Kokemus on hahmo eli *gestalt*, joka voidaan vain epätäydellisesti jakaa kokijaksi, varsinaiseksi kokemukseksi ja kokemuspaikaksi.

Suhdeverkko- ja hahmo-ontologia ei kuitenkaan merkitse samaa kuin holismi, jossa maailma nähdään ensisijaisesti yhtenä kokonaisuutena: kysymys on enemmän siitä, että olion ja ympäristön raja muuttuu liukuvaksi ja suhteelliseksi.

Næssin suurin merkitys filosofina ei kuitenkaan ole siinä, että hän olisi välttämättä osannut parhaiten muotoilla ja käsitteellistää ympäristöliikkeen piiristä sekä vallitsevan kulttuurin marginaaleista ja ulkopuolelta nousevia ekologisia intuitioita. Olennaisempaa on, että hän intellektuaalisen eliitin turvalliseen satamaan pääseenä ihmisenä on uskaltanut ottaa haasteen vastaan oppilailtaan ja filosofian ulkopuoliselta maailmalta ja lähtenyt purjehtimaan paljolti ennen tutkimattomia ajattelun vesiä. Næssin ja muutamien muiden ekofilosofian pioneerien haaste puolestaan on saanut lukuisat muut ammatifilosofit ympäri maailmaa kiinnostumaan ympäristökriisistä nousevista filosofisista kysymyksistä.

Paitsi Hallingskarvetin luonto Næssin ekofilosofian syntyyn vaikutti ratkaisevasti 60-luvun nouseva ympäristöliike. Sen vaikutus taas ulottui voimakkaana Oslon yliopiston filosofian laitokselle ennen kaikkea Næssin oppilaan *Sigmund Kvalryn* hahmossa. Kvalry perusti laitokselle ekofilosofisen opintopiirin, josta pian tuli myös toimintaryhmä ja joka sai myös Næssin mukaansa. Niinpä jo vuonna 1970 Norjan lehdet saivat ihmetellä, kun filosofian professori tuki istumamielenosoituksella Kvalryta ja kumppaneita, jotka kallioon kahliutuneina torjuivat Mardran putousten patoamista. Sittemmin Kvalrystä on tullut Norjassa hyvin tunnettu aktivisti ja ekofilosofi, jonka buddhalaisuuden, Himalajan vuoristokansojen ja vanhan norjalaisen talonpoikauskulttuurin inspiroima modernin yhteiskunnan radikaali kritiikki herättää paljon keskustelua. Hän oli myös yksi viime vuoden pohjoismaisen ympäristöpalkinnon saajaehdokkaista.

Kvalryn ja kolmannen tunnetun norjalaisen ekofilosofin, eksistentiaalisti *Peter Wessel Zapffen* ajattelu ei paljoakaan muistuta ekosofia T:tä, vaikka he ovat yhtä kaukana Linkolasta kuin Næss. Yksi asia heitä kuitenkin yhdistää: vuorikiipeily. Rohkeutta vaativa urheilulaji kannustanee rohkeuteen myös filosofian harjoituksessa. Myös vuorikiipeilyssä, jota Næss harusti vielä 88-vuotiaana, hänen saavutukset ovat huomattavat. Ainoa suomeksi käännetty Næssin teos on vuonna 1950 ilmestynyt *Tirich Mir til topps* ("Tirich Mirin huipulle, suom. 1952).

Mutta miksi Norjassa kasvaa "nässejä" eikä "linkoloita"? Pienen vihjeen asian ymmärtämiseen antaa tieto siitä, missä muussa Euroopan maassa kasvaa linkoloita. Tuo maa on Saksa,

jonka tunnetuimpia ympäristönsuojelijoita oli 1970- ja 1980-luvuilla *Herbert Gruhl*. Hänen käsityksensä mukaan kaikista ihmisistä ympäristölle vaarallisimmat ovat juuri ulkomaalaiset. Gruhlin näkemyksen ymmärtää: toimihan hän nuorena natsipuolueessa ja myöträili myöhemmin avoimesti uusnatseja.

Sisällissota, talvisota ja jatkosota muokkasivat suomalaista eliittikulttuuria samaan autoritääriseen ja demokraattista kansalaisvaikuttamista halveksivaan suuntaan kuin Saksassa. Vuonna 1932 syntynyt Linkola oli liian nuori ehtiäkseen mukaan tappantereille, mutta hän oli kyllin vanha ja kyllin "hyvästä" perheestä imeäkseen itseensä suomalaisen demokratian aallonpohjan henkeä.

Norjan eliittikulttuuria muovanneet konfliktikokemukset ovat toisenlaisia. Norjan osittainen itsenäistyminen vuonna 1814 ja täydellinen itsenäistyminen Ruotsista vuonna 1905 eivät liittyneet norjalaisten käymiin sotiin, eivätkä norjalaiset kunnostautuneet sotilaallisesti myöskään toisessa maailmansodassa. Kunniakkaan taistelun muistot elävät kuitenkin myös Norjassa, mutta ne liittyvät demokraattiseen kansalaistoimintaan. Itsenäistyminen oli mahdollista vain voimakkaan kansanliikkeen ansiosta, ja vuonna 1905 se saavutettiin lähes yksimielisessä kansanäänestyksessä. Saksalaismiehityksen aikana 1940-45 Norja oli olemassa varsinaisesti vain kansalaisyhteiskuntana ja -liikkeenä. Norjan selviytyminen miehityksestä ilman suuria vaurioita oli osittain siviilivastarinnan ansiota.

Nuorena filosofian professorina Arne Næss osallistui siviilivastarintaan natsihallintoa vastaan. Näistä ansioista kuningas Harald V myönsi hänelle vuonna 1998 diplomin ja mitalin. Gandhin tutkiminen ja väkivallaton kansalaistottelemattomuus ympäristöliikkeessä olivat näin ollen Næssille luonteva "uran" jatko.

Hyvin toisenlaisessa eliittikulttuurissa tai sen vaikutuksen alaisena kasvaneella suomalaisella lienee vaikeuksia hahmottaa, millainen mies Næss oikein on. Hänen viime vuosikymmenien tekojensa ja ajatustensa tuntemus saanee monet kuvittelemaan hänet marginaalissa vaikuttavaksi, katkeraksi ja vihaiseksi "parataradikaaliksi". Todellisuudessa hän on itsevarma, huumorintajuinen ja leikkisä Norjan eliitin ehdoton edustaja, joka huippuakateemikkojen lisäksi seurustelee muidenkin suurliikemiesten kanssa kuin laivanvarustajaveljensä ja -veljenpoikansa.

Næss arvostelee joissain teksteissä voimakkaasti kapitalismia ja byrokraattista valtiokoneistoa ja näkee niiden olevan ristiriidassa syväekologian kanssa. Ilmeisesti taustastaan johtuen hän ei kuitenkaan koskaan tuo näitä näkemyksiä ajattelunsa keskiöön eikä kehittele varsinaista yhteiskuntafilosofiaa. Ehkä siksi syväekologian ja yhdysvaltalaisen, aidosti työväenluokkaisen taustan omaavan *Murray Bookchinin* kehittämän ekologisen yhteiskuntafilosofian eli yhteiskuntaekologian voimakas konflikti oli väistämätön.

Kuitenkin monet ajattelijat, mm. yhdysvaltalaiset *John Clark* ja *David Watson* pyrkivät tällä hetkellä kehittelemään syväekologian ja yhteiskuntaekologian synteesiä. Ja mahdollisesti juuri siksi, että syväekologinen suuntaus on syntynyt aidosti demokraattisen ja humanin, avarakatseisen ja epädogmaattisen Arne Næssin vaikutuksesta, tällainen synteesi on mahdollista. Silloin voimme olla Næssin tavoin optimisteja – ei tämän vaan seuraavan vuosisadan suhteen.